

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

КРАСНЯНСЬКА Юлія Василівна

Психологічна готовність українських жінок до політичної активності /
Psychological readiness of Ukrainian women for political activity

спеціальність: 053 – Психологія
освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ПСм-21
Ю.В. Краснянська

Науковий керівник
д.пс.н., професор Н.В. Хазратова

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:
« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ А.Н. Гірняк

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

АНОТАЦІЯ

Краснянська Ю.В. Психологічна готовність українських жінок до політичної активності. Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра за спеціальністю 053 Психологія. Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2025. 51 с.

У магістерській роботі досліджена психологічна готовність українських жінок до політичної активності. Зокрема, виявлена соціально-психологічна природа політичної активності, вивчена проблема суб'єктності жінки в політиці та виявлені чинники, що її формують. Також проаналізовані сучасні підходи до формування політичної суб'єктності жінок та досліджені психологічні особливості жінки-політика, що впливають на її імідж в умовах трансформації суспільства. Проведене емпіричне дослідження та сформульовані практичні рекомендації для підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності, спрямовані на розвиток необхідних психологічних якостей та подолання перепон.

ANNOTATION

Krasnianska Yu.V. Psychological readiness of Ukrainian women for political activity. Manuscript.

Research for obtaining the educational and qualification level of a master's degree in the specialty 053 Psychology. West Ukrainian National University. Ternopil, 2025. 51 p.

The master's thesis explores the psychological readiness of Ukrainian women for political activity. In particular, the socio-psychological nature of political activity is revealed, the problem of women's subjectivity in politics is studied, and the factors that shape it are identified. Modern approaches to the formation of women's political subjectivity are also analyzed, and the psychological characteristics of a female politician that affect her image in the context of societal transformation are investigated. An empirical study has been conducted and practical recommendations have been formulated to increase the level of psychological readiness of Ukrainian women for political activity, aimed at developing the necessary psychological qualities and overcoming obstacles.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЖІНОК.....	
1.1. Соціально-психологічна природа політичної активності особистості...8	8
1.2. Проблема суб'єктності жінки в політиці та чинники, що її формують	14
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2	
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ	
ЖІНОК ДО ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ	
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	
2.1. Аналіз сучасних підходів до формування політичної суб'єктності жінок	19
2.2 Психологічні особливості жінки-політика, що впливають на її імідж за умов трансформації суспільства	22
Висновки до розділу 2	28
РОЗДІЛ 3	
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ	
УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ДО ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ.....	
3.1. Результати практичного дослідження сприйняття жінками інформації про політику та психологічної готовності до політичної активності	30
3.2. Практичні рекомендації для підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності	32
Висновки до розділу 3	41
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження феномену психологічної готовності українських жінок до політичної активності на сучасному етапі розвитку нашого суспільства набуває особливого значення. Ця проблема є багатоаспектною і зумовлена глибокими соціально-політичними трансформаціями, що відбуваються в Україні, особливо в умовах безпрецедентних викликів, яка пов'язаних із повномасштабною війною та потребою у післявоєнному відновленні. Демократичний розвиток держави та євроінтеграційні процеси неможливі без повноцінної та рівноправної участі всіх громадян у суспільно-політичному житті. Принципи гендерної рівності, що закріплені в міжнародних документах та національному законодавстві, вимагають не лише формального представництва, а й реальної суб'єктності жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях влади. Недостатній рівень політичної активності жінок, який спостерігається в Україні, свідчить про наявність значних системних та психологічних бар'єрів. Це не лише питання справедливості, а й питання ефективності держуправління, адже залучення ширшого спектру досвіду та перспектив, які привносять жінки, може збагатити політичний дискурс та сприяти розробці більш інклюзивних та стійких політик.

Контекст повномасштабної війни кардинально змінив соціальну динаміку та роль жінки в українському суспільстві. Українські жінки сьогодні є не лише опорою сімей та берегинями домашнього вогнища, а й активними учасницями спротиву – на фронті, у волонтерському русі, у дипломатичній та інформаційній боротьбі. Цей безцінний досвід стійкості, лідерства та відповідальності, що набутий у надзвичайно складних умовах, формує новий потенціал для політичної активності берегинь. Однак, перехід від громадської чи волонтерської діяльності до формалізованої політичної арени вимагає специфічної психологічної готовності, яка життєдайно

поєднує стійкість до публічного тиску, здатність до переговорів, вміння працювати в умовах високої конкуренції та стресу. Дослідження саме цих аспектів у контексті української військової реальності є вкрай актуальним. Для жінок, які традиційно зіштовхуються з великою кількістю стереотипів та упереджень у вітчизняній політиці, формування цієї готовності може бути ускладнене внутрішніми бар'єрами, такими як низька самооцінка, страх публічного осуду, синдром самозванця, а також зовнішніми чинниками, як брак соціальної підтримки чи гендерна дискримінація. Розуміння цих внутрішніх «гальм» та зовнішніх «перешкод» є ключовим для розробки цільових програм, спрямованих на їх подолання та посилення психологічних ресурсів жінок.

Таким чином, наукова розвідка психологічної готовності українських жінок до політичної активності є не просто академічним інтересом, а нагальною суспільною потребою. Результати цього кваліфікаційного дослідження сприятимуть не лише підвищенню гендерній рівності та розширенню можливостей для жінок у політиці, а й посиленню демократичних інститутів, збільшенню ефективності держуправління й, врешті, сталому розвитку України як сильної, демократичної та європейської держави. Усвідомлення психологічних аспектів цієї готовності дозволить формувати більш цілеспрямовані та ефективні програми розвитку жіночого лідерства, що є ключовим для повоєнної відбудови та європейської інтеграції України.

Стан дослідження проблематики. Проблема психологічної готовності до діяльності, зокрема до політичної, активно розробляється в сучасній психологічній науці. Загальні аспекти готовності як інтегративного утворення особистості означили готовність як складний психічний стан, що включає мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та операційний компоненти. Щодо політичної активності та громадянської участі жінок, ця проблематика знайшла відображення у роботах зарубіжних (А. Бандура, Н. Чемберлен, К. Гілліган, Д. Хейз, С. Нільсен та ін. [32-41]) та вітчизняних (Я.

Арабчук, В. Москаленко, Н. Устінова, О. Царенко та ін. [1-31]) дослідників у рамкових межах гендерних студій та політичної психології. Учені аналізують соціокультурні чинники, гендерні стереотипи та інституційні бар'єри, що впливають на жіночу політичну участь. Однак, незважаючи на значний теоретичний доробок, комплексне дослідження психологічної готовності українських жінок до політичної активності із урахуванням сучасних викликів, досі залишається недостатньо висвітленим. Спостерігається також і брак емпіричних даних щодо специфіки внутрішніх психологічних ресурсів та перепон, які формують цю готовність за умов значних соціальних змін.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність особистості.

Предмет дослідження: психологічна готовність українських жінок до політичної активності.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування, емпіричне вивчення та розробка практичних рекомендацій щодо формування та підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності.

Завдання дослідження:

1) виявити соціально-психологічну природу політичної активності та означити проблему суб'єктності жінки в політиці, а також виявити чинники, що її формують;

2) проаналізувати підходи до формування політичної суб'єктності жінок та дослідити психологічні особливості жінки-політика, що впливають на її імідж в умовах трансформації суспільства;

3) провести емпіричне дослідження сприйняття жінками політичної інформації та психологічної готовності жінок до політичної активності та дати практичні рекомендації для підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності, що спрямовані на розвиток у них необхідних психологічних якостей та подолання наявних психологічних перепон.

Методи дослідження. Головно зацентровано на емпіричних методах, що включають анкетування та психологічне тестування. Також

застосовувався метод глибинних інтерв'ю для якісного аналізу суб'єктивного досвіду жінок, їхніх уявлень про політику та бар'єрів участі, а також метод аналізу інформаційних документів для вивчення інституційних аспектів. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою методів математичної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному психологічному аналізі феномену психологічної готовності українських жінок до політичної активності за умов сучасних соціально-політичних трансформацій та воєнного стану. Виокремлено та емпірично досліджено структуру та змістові компоненти цієї готовності, а також ідентифіковано специфічні для українського контексту психологічні бар'єри та ресурси, що впливають на її формування.

Теоретичне значення полягає у розширенні наукових уявлень про сутність психологічної готовності особистості до політичної діяльності, зокрема в гендерному аспекті. Результати дослідження поглибили розуміння взаємозв'язку між внутрішніми психологічними чинниками та зовнішніми соціокультурними впливами на формування політичної суб'єктності жінок.

Практичне значення виявилось у розробці конкретних психологічних рекомендацій та програм для підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності. Ці рекомендації можуть бути використані у роботі громадських організацій, освітніх установ, громадських організацій, політичних партій та державних органів, що займаються питаннями гендерної рівності та розвитку жіночого лідерства. Це сприятиме збільшенню представництва жінок у владі, підвищенню ефективності їхньої політичної діяльності та збалансованому поступу українського суспільства.

Структура дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків та списку 41 опрацьованого літературного джерела. Загальний обсяг склав 51 сторінку машинописного тексту формату А4, основний текст висвітлений на 46

сторінках. За результатами дослідження опубліковано дві авторські наукові розвідки (тези).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЖІНОК

1.1. Соціально-психологічна природа політичної активності особистості

Політична активність особистості – це не просто сукупність зовнішніх дій, спрямованих на вплив на державну владу чи суспільні процеси. Це складний, багатовимірний феномен, що має глибоку соціально-психологічну природу, яка джерелить із діалектики індивідуального та колективного, раціонального та ірраціонального, свідомого та несвідомого. Зрозуміти цю природу означає розкрити приховані механізми, що спонукають людину до участі в політичному житті, або, навпаки, приводять до її апатії та відчуження. Наріжним каменем політичної активності є мотиваційна сфера особистості. Мотиви можуть бути різноманітними: від базових потреб у безпеці та стабільності, що спонукають до підтримки існуючого порядку чи пошуку змін, до вищих потреб у самореалізації, справедливості та приналежності до великої ідеї. Вони формуються під впливом соціалізації, ціннісних орієнтацій сім'ї, освітніх інститутів та медіа. Людина, яка відчуває, що її інтереси, цінності чи ідентичність порушуються або ігноруються, схильна до прояву активності, шукаючи шляхів їх захисту або утвердження. Це часто виходить за межі суто матеріальних потреб і сягає рівня екзистенційного прагнення до смислу та впливу.

Важливу роль у цьому процесі відіграють когнітивні аспекти. Політична активність залежить від рівня поінформованості, здатності до критичного мислення, аналізу інформації та формування власної позиції.

Люди, які відчують себе компетентними у політичних питаннях, більш схильні до участі. Проте, не менш значущими є ірраціональні компоненти: стереотипи, упередження, емоційні установки, що можуть формуватися під впливом пропаганди, групового тиску чи особистого досвіду. Уявлення про «своїх» та «чужих», про «справедливість» та «зло» часто є визначальними у формуванні політичних вподобань та готовності до дії, навіть попри раціональні аргументи. Емоційно-вольова сфера є каталізатором політичної активності. Сильні емоції, такі як гнів, обурення, страх, надія, солідарність, можуть змобілізувати людей до активних дій, навіть ризикованих. Воля, наполегливість та стресостійкість є надважливими для подолання перешкод, збереження мотивації та досягнення поставлених цілей у складних політичних процесах. Здатність керувати власними емоціями та не піддаватися емоційному маніпулюванню з боку інших акторів є показником психологічної зрілості політично активної особистості. Водночас, апатія, безнадія чи страх покарання можуть паралізувати будь-яку ініціативу (див. [1; 5; 11; 14; 17; 21; 24; 30; 34; 38]).

Особливе місце тут займає соціальний контекст та групова динаміка. Людина не існує ізольовано – її політична активність значною мірою визначається належністю до певних соціальних груп. Групові норми, цінності, ідентичність та колективний досвід впливають на формування політичних переконань та готовності діяти. Соціальна підтримка, відчуття приналежності до однодумців, можливість колективної дії значно посилюють індивідуальну політичну активність. Ефект соціального наслідування, конформізм чи, навпаки, дисидентство є потужними соціально-психологічними феноменами, що визначають характер політичної поведінки. Лідерство та взаємодія в групах стають механізмами мобілізації та формування колективної волі.

Таким чином, соціально-психологічна природа політичної активності особистості є глибоко інтегрованою сукупністю взаємопов'язаних чинників. Це доволі складний і вельми динамічний процес, де індивідуальні

особливості (мотиви, когніції, емоції, воля) переплітаються із соціальними впливами (групові норми, стереотипи, лідерство), культурно-історичним та вітакультурним контекстами. Розуміння цієї багатогранності дозволяє не лише прояснити феномен політичної активності, а й ефективно впливати на її формування, сприяючи розвитку свідомого громадянського суспільства. Це також нагадує нам, що політичний вибір та дія є не лише раціональним розрахунком, а й глибоким психологічним актом самовизначення у світі.

Психологічна готовність та політична активність є взаємопов'язаними і багатовимірними категоріями, що становлять осереддя розуміння участі особистості у суспільно-політичних процесах. Їх теоретичне осмислення вимагає інтегративного підходу, що поєднує надбання загальної, соціальної, політичної психології, а також філософії та соціології. Феномен психологічної готовності традиційно розглядається науковцями як складний, динамічний стан особистості, що передує певній діяльності та забезпечує її успішне виконання. Це не просто поєднання окремих якостей, а інтегративна система, що складається із наступних компонентів (див. рис. 1.1).

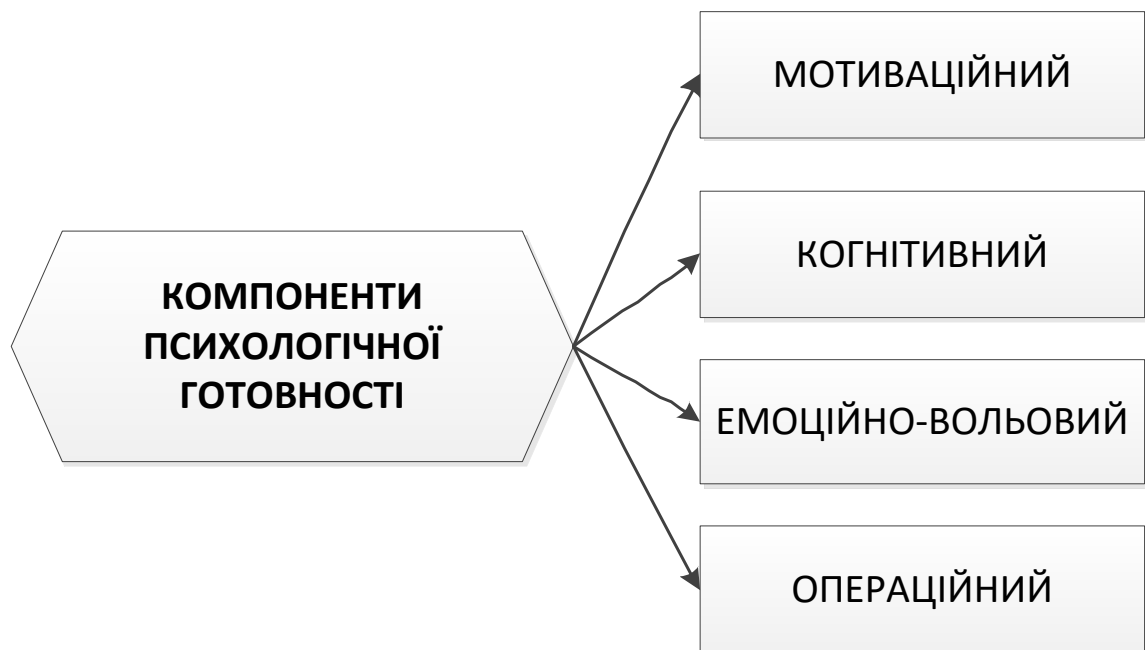

Рис. 1.1. Компоненти психологічної готовності до політичної активності

Мотиваційний компонент охоплює усвідомлення потреби в діяльності, наявність стійких інтересів, ціннісних орієнтацій, переконань та прагнень, що спонукають до політичної активності. Це може бути прагнення до справедливості, бажання впливати на суспільні процеси, потреба у самореалізації чи відчуття громадянського обов'язку. Філософськи, це відображає інтенціональність свідомості, спрямованість на мету та сенс, що надає дії значення. Когнітивний компонент поєднує знання про політичну систему, її суб'єктів, процеси, а також розуміння власних прав та обов'язків. Це також здатність до аналізу політичної інформації, критичного мислення, прогнозування наслідків дій та прийняття обґрунтованих рішень. На цьому рівні відбувається осмислення політичної реальності, її концептуалізація. Емоційно-вольовий компонент передбачає наявність позитивного емоційного ставлення до майбутньої діяльності, емоційної стійкості, здатності до саморегуляції в умовах стресу, рішучості, ініціативності та наполегливості. Це здатність долати фрустрацію, невдачі та протистояти тиску, зберігаючи внутрішню рівновагу. Операційний компонент стосується володіння необхідними навичками та вміннями для здійснення політичної активності: комунікативними навичками, лідерськими якостями, вмінням працювати в команді, вести переговори, публічно виступати тощо.

Психологічна готовність не є статичним станом; вона формується в процесі соціалізації, навчання, виховання та, що особливо важливо, у реальному досвіді політичної участі. Вона відображає готовність особистості долати внутрішні та зовнішні бар'єри на шляху до досягнення політичних цілей. Політична активність – це форма соціальної активності, що полягає у свідомому та цілеспрямованому впливі індивідів, груп чи організацій на функціонування та розвиток політичної системи. Вона може проявлятися у різних формах: від електоральної участі (голосування, агітація) до протестної діяльності (мітинги, демонстрації), членства у політичних партіях чи

громадських організаціях, лобювання інтересів, участі у громадянських ініціативах та ін.

Детермінанти політичної активності мають такі складові (рис. 1.2).

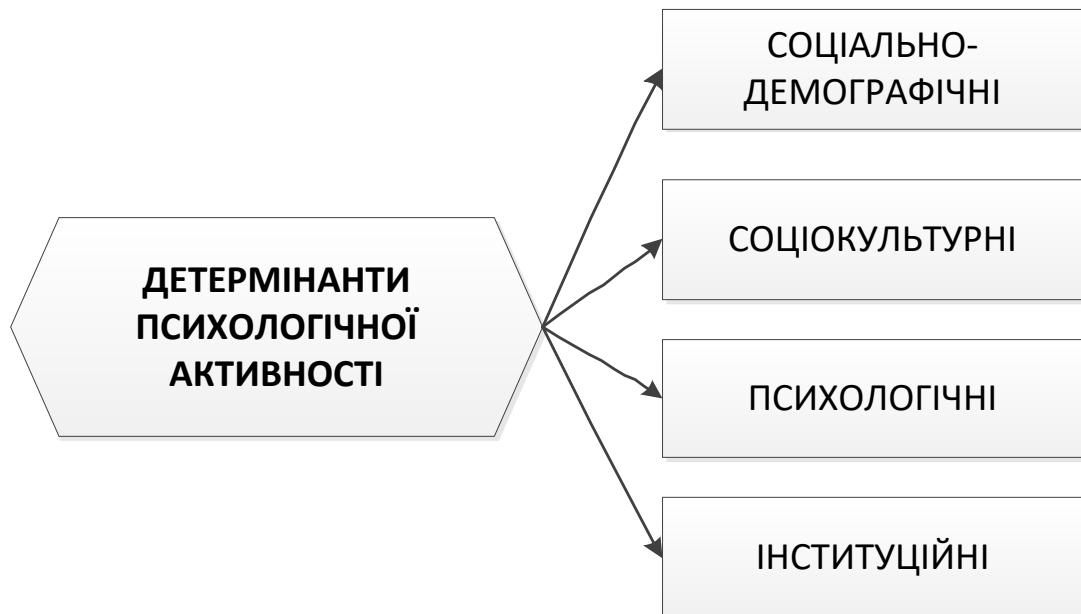

Рис. 1.2. Детермінанти політичної активності

Соціально-демографічні – вік, стать, освіта, рівень доходу, місце проживання можуть впливати на рівень та характер політичної участі. Соціокультурні – ціннісні орієнтації суспільства, панівні ідеології, традиції політичної участі, рівень довіри до інститутів влади. Особливо значущими є гендерні ролі та стереотипи, які можуть обмежувати чи стимулювати політичну активність жінок. Психологічні – мотивація, політична компетентність, політична ідентичність, самооцінка, локус контролю, стресостійкість, відчуття самоефективності. Політична активність є зовнішнім проявом внутрішньої психологічної готовності. Інституційні – прозорість та доступність політичних інститутів, наявність демократичних механізмів впливу, ступінь репрезентативності влади. Сутнісно політична

активність є проявом людської свободи та відповідальності, актом утвердження власної волі в колективному просторі. Це прагнення не лише адаптуватися до існуючих умов, а й їх активно трансформувати відповідно власних уявлень про належне.

Психологічна готовність є внутрішньою передумовою та необхідною умовою для розгортання політичної активності. Без сформованої готовності політична участь буде епізодичною, неефективною чи навіть деструктивною. Наприклад, висока мотивація без достатніх знань чи навичок може призвести до фрустрації, а наявність знань без вольової складової – до політичної апатії. Водночас, сама політична активність, тобто реальний досвід участі, відіграє роль у подальшому формуванні та зміцненні психологічної готовності. Успішний досвід участі підвищує самооцінку та самоєфективність, поглиблює знання, розвиває навички та зміцнює мотивацію. Невдалий досвід, навпаки, може призвести до зниження готовності, але, за умов рефлексії, також може стати джерелом зростання та переосмислення стратегій [19; 38; 41].

Теоретичне осмислення феномену психологічної готовності та політичної активності виявляє їх як нерозривний діалектичний зв'язок. Психологічна готовність є тим внутрішнім фундаментом, що забезпечує зреалізацію політичного потенціалу особистості, а політична активність, у свою чергу, стає ареною для подальшого формування та розвитку цієї готовності. Розуміння цієї складної взаємодії дозволяє не лише пояснити, чому одні індивіди активно залучені до політики, а інші – ні, але й розробити цілеспрямовані програми для розвитку громадянської компетентності та відповідальності. У контексті демократичного суспільства, особливо в періоди його сутнісних трансформацій, поглиблене розуміння цих феноменів є ключовим для формування свідомих, активних та ефективних громадян.

1.2. Проблема суб'єктності жінки в політиці та чинники, що її формують

Участь жінок у політичному житті – це не лише індикатор гендерної рівності та демократичного розвитку суспільства, а й відображення складного комплексу взаємопов'язаних чинників (рис. 1.3). Незважаючи на значний прогрес у цьому напрямку протягом останніх десятиліть, представництво жінок у владних структурах багатьох держав світу, включно із Україною, досі залишається непропорційним їхній частці у населенні. Розуміння цього є ключовим для подолання існуючих бар'єрів та сприяння більш інклюзивній політичній системі.

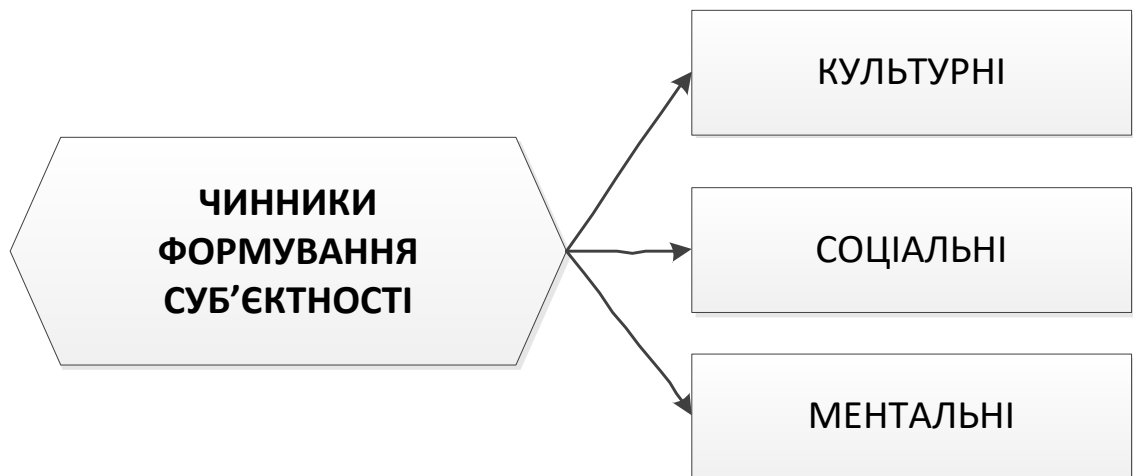

Рис. 1.3. Чинники формування суб'єктності жінки в політиці

Культурні чинники відіграють фундаментальну роль у формуванні суспільних очікувань щодо гендерних ролей. Традиційні патріархальні уявлення, що домінують у багатьох суспільствах, часто відводять жінкам роль, переважно, у приватній сфері – догляд за сім'єю, домашнє

господарство. Політична арена ж розглядається як суто чоловічий простір, що вимагає таких якостей, як рішучість, агресивність, раціональність, які традиційно асоціюються з маскулінністю. Ці гендерні стереотипи впливають на те, як жінки сприймають себе, а також на те, як їх сприймають виборці та політичні еліти. Навіть у сучасних суспільствах, жінки-політики часто зіштовхуються із подвійними стандартами: вони мають бути достатньо сильними, щоб конкурувати, але не занадто агресивними, щоб не втратити жіночність. Релігійні та етнічні традиції також можуть накладати значні обмеження на участь жінок у публічному житті, а отже, й у політиці також.

Соціальні чинники охоплюють структурні та інституційні бар'єри, котрі обмежують доступ жінок до політики. Одним із найважливіших є брак доступу до ресурсів. Жінки часто мають менший доступ до фінансових ресурсів, необхідних для ведення виборчих кампаній, а також до мереж впливу та підтримки (бізнес-спільноти, політичні еліти), які традиційно є чоловічими. Нерівномірний розподіл домашніх обов'язків та сімейного навантаження також є значним бар'єром. Жінки, як правило, несуть основний тягар по догляду за дітьми та літніми родичами, що обмежує їхній час та можливість для участі у вимогливій політичній діяльності. Крім того, недостатнє представництво жінок у ключових інституціях (освіта, бізнес, профспілки) також обмежує їхній резерв для політичної кар'єри. Слабкість законодавчої бази, що регулює гендерну рівність у політиці, також є важливим соціальним гальмом.

Ментальні чинники стосуються внутрішніх психологічних аспектів, що формують готовність жінки до політичної активності. Одним із них є низька політична самоефективність – віра жінки у власну здатність успішно впливати на політичні процеси. Це може бути результатом інтерналізації негативних стереотипів, відсутності успішних рольових моделей або негативного досвіду. Страх публічності, критики та брудної політики також є потужним ментальним бар'єром. Політична сфера часто асоціюється із агресією, інтригами та компроматом, що може відштовхувати жінок, які

цінують гармонійні стосунки та особисту репутацію. Недостатня самооцінка та синдром самозванця (відчуття, що досягнення не заслужені) можуть змушувати жінок недооцінювати власні компетенції та потенціал, навіть якщо вони є висококваліфікованими фахівцями. Водночас, відсутність чітко сформованої політичної ідентичності та низький рівень політичної мотивації також впливають на їхню участь.

Тут слід зазначити, що означені групи чинників не діють ізольовано, а взаємодіють, посилюючи або послаблюючи вплив один одного. Культурні стереотипи формують соціальні норми, що, своєю чергою, впливають на ментальні установки жінок. Наприклад, культурна традиція, яка не заохочує жінок до лідерства, може призвести до браку соціальних можливостей (менше фінансування, відсутність мереж) і, як наслідок, до низької самоефективності у жінок, що прагнуть до політичної кар'єри. Подолання цих багатопланових бар'єрів вимагає комплексного підходу, зокрема:

1) зміну культурних стереотипів через просвітницькі кампанії та формування нових рольових моделей;

2) реформування соціальних інститутів для забезпечення рівного доступу до ресурсів та можливостей, підтримки балансу між професійним та сімейним життям;

3) розвиток ментальних ресурсів у жінок через психологічні тренінги, менторські програми та формування позитивної політичної самооцінки.

Лише комплексний вплив на всі ці чинники дозволить досягти реальної рівності та забезпечити повне та ефективне представництво жінок у політичному житті держави, що є запорукою сталого демократичного розвитку українського суспільства.

Висновки до розділу 1

Теоретичне осмислення психологічної готовності та політичної активності виявляє їх як нерозривний діалектичний зв'язок. Психологічна готовність – це внутрішній фундамент, що дозволяє особистості розкрити свій політичний потенціал, тоді як сама політична активність стає простором для подальшого формування та вдосконалення цієї готовності. Ця складна взаємодія не лише допомагає зрозуміти, чому одні люди активно залучаються до політики, а інші – ні, а й дозволяє розробляти ефективні програми для розвитку громадянської компетентності та відповідальності. У контексті глибоких трансформацій демократичного суспільства, як це відбувається в сучасній Україні, глибоке розуміння цих феноменів є ключовим для виховання свідомих, активних та ефективних громадян. У переломні моменти історії, коли розкриваються приховані психічні резерви та формується нова громадянська ідентичність, належний психологічний супровід стає особливо важливим.

Важливо зазначити, що чинники, які впливають на політичну активність, не діють ізольовано. вони взаємодіють, посилюючи або послаблюючи вплив один одного. Приміром, культурні стереотипи щодо ролі жінок глибоко вкорінюються у суспільній свідомості, формуючи соціальні норми. Ці норми, своєю чергою, впливають на ментальні установки жінок, часто обмежуючи їхнє прагнення до публічної сфери. Така взаємозалежність створює складну мережу перешкод. До прикладу, традиції, що не заохочують жіноче лідерство, можуть призвести до нестачі соціальних можливостей – меншого доступу до фінансування, відсутності впливових мереж підтримки. Це, своєю чергою, знижує самоефективність у жінок, які прагнуть до політичної кар'єри, створюючи замкнене коло. Такий самообмежувальний цикл вимагає як глибокого усвідомлення, так і системного втручання.

Подолання цих бар'єрів вимагає комплексного підходу, що охоплює кілька рівнів впливу. По-перше, критично важливою є зміна культурних стереотипів. Це можна досягти через широкомасштабні просвітницькі кампанії, що демонструють успішні приклади жіночого лідерства у різних сферах, руйнуючи застарілі гендерні установки. Формування нових, сильних рольових моделей надихатиме молодих жінок до активної участі. По-друге, необхідним є реформування соціальних інститутів. Це означає забезпечення рівного доступу до ресурсів та можливостей, включаючи запровадження гендерних квот на всіх рівнях влади. Крім того, потрібні механізми підтримки балансу між професійним та сімейним життям, такі як доступні дитячі садки, гнучкі графіки роботи та розвинена соціальна інфраструктура. Важливо також активно боротися з дискримінацією на інституційному та законодавчому рівнях. По-третє, життєво важливим є розвиток ментальних ресурсів у жінок. Це реалізується через цільові психологічні тренінги, спрямовані на підвищення самооцінки, розвиток стресостійкості, вдосконалення навичок публічних виступів та ефективних переговорів. Менторські програми, де досвідчені лідери діляться знаннями та надають підтримку, є незамінними для формування позитивної політичної самооцінки. Це психологічне озброєння дозволить жінкам ефективніше протистояти зовнішньому тиску та внутрішнім сумнівам.

Лише комплексний вплив на всі ці взаємопов'язані чинники – від глибоко вкорінених культурних установок до індивідуальних психологічних ресурсів – дозволить досягти справжньої гендерної рівності та забезпечити повне й ефективне представництво жінок у політичному житті. Це є не просто питанням справедливості, а запорукою сталого демократичного розвитку суспільства. Воно означає шлях до побудови сильної, інклюзивної держави, де кожен громадянин, незалежно від статі, має можливість повною мірою зреалізувати свій потенціал на благо спільного майбутнього України.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЖІНОК ДО ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Аналіз сучасних підходів до формування політичної суб'єктності жінок

Формування політичної суб'єктності жінок є одним із стрижневих завдань сучасної демократії та гендерної політики. Політична суб'єктність розуміється як здатність жінки бути повноцінним, активним та самостійним актором у політичному житті, впливати на прийняття рішень, відстоювати власні інтереси та інтереси тих груп, які вона представляє. Сучасні підходи до цього феномену є комплексними, багатовекторними і відображають еволюцію розуміння гендерної рівності від формальної до фактичної. Одним із найдавніших і найбільш поширених підходів є запровадження законодавчих та інституційних механізмів, спрямованих на збільшення представництва жінок у владі (рис. 2.1):

1) гендерні квоти (Законодавче закріплення мінімальної частки жінок у виборчих списках, парламенті, уряді чи інших органах влади. Існують різні типи квот, і їхня ефективність залежить від контексту та механізмів впровадження. Цей підхід є швидким способом збільшення кількості жінок у політиці, але не завжди гарантує їхню реальну впливовість);

2) реформування виборчого законодавства (Зміни у виборчих системах (наприклад, перехід до пропорційної системи з відкритими списками) можуть сприяти більшому представництву жінок, оскільки такі системи часто зменшують залежність кандидата від індивідуального голосування та посилюють роль партійних стратегій щодо гендерного балансу);

3) створення гендерних механізмів (Формування урядових структур (міністерства, комітети з гендерних питань), національних планів дій, омбудсменів з гендерних питань, які займаються моніторингом, аналізом та імплементацією політики гендерної рівності).

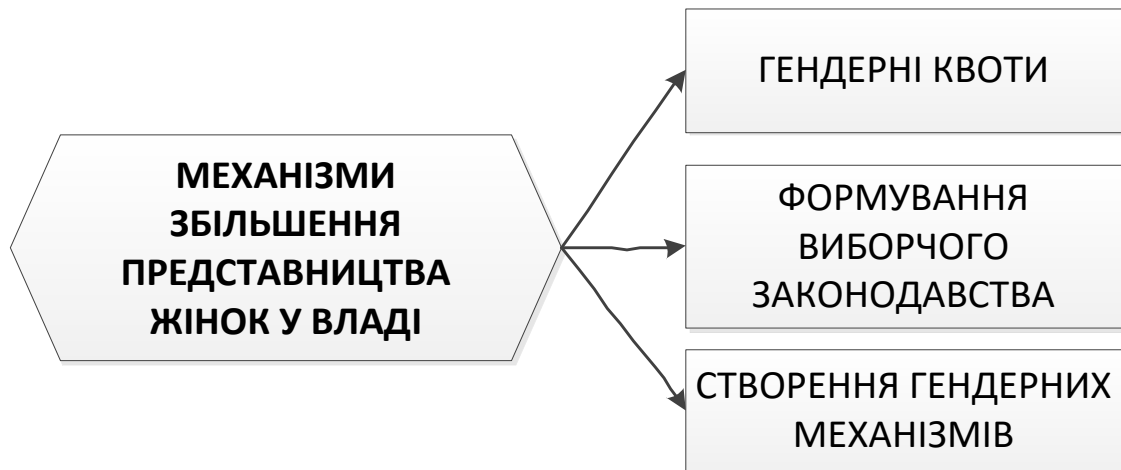

Рис. 2.1. Механізми збільшення представництва жінок у владі

Освітні та тренінгові підходи зосереджені на розвитку компетенцій та підвищенні кваліфікації жінок для політичної діяльності. Вони спрямовані на подолання прогалин у знаннях та навичках, що можуть виникнути через традиційні соціальні ролі. До них належать:

1) програми лідерства та розвитку навичок (Тренінги з публічних виступів, ведення переговорів, управління кампаніями, фандрайзингу, конфлікт-менеджменту. Ці програми допомагають жінкам розвивати «м'які» та «тверді» навички, необхідні для успішної політичної кар'єри);

2) політична просвіта та підвищення обізнаності (Курси з політології, конституційного права, державного управління, гендерних досліджень. Тут

мається на меті не лише дати знання про функціонування політичної системи, а й сформувати критичне мислення та розуміння механізмів впливу);

3) менторські та наставницькі програми (Створення мереж підтримки, де досвідчені жінки-політики (ментори) діляться своїм досвідом, надають поради та емоційну підтримку жінкам-початківцям. Це допомагає подолати «синдром самозванця» та інтегруватися у політичні мережі).

Психологічні та соціопсихологічні підходи фокусуються на внутрішніх психологічних бар'єрах та соціально-психологічних динаміках, що впливають на політичну суб'єктність. Вони визнають, що законодавчі зміни не завжди достатні без трансформації ментальних установок:

1) розвиток самоусвідомлення та самоефективності (Через індивідуальну та групову психотерапію (наприклад, гештальт-терапію), тренінги особистісного росту, спрямовані на підвищення самооцінки, впевненості в собі, здатності до самопрезентації та подолання внутрішніх страхів (страху публічності, критики, провалу);

2) подолання інтерналізованих гендерних стереотипів (Робота із уявленнями жінок про власні можливості та обмеження, які можуть бути сформовані під впливом суспільних стереотипів. Це допомагає жінкам усвідомити та відкинути обмежувальні установки;

3) формування політичної ідентичності (Допомога жінкам у формуванні власної політичної ідентичності, усвідомленні своїх цінностей та цілей у політичній сфері, а також у позиціонуванні себе як лідера);

4) групова динаміка та мережування (Створення груп підтримки та мереж для жінок, де вони можуть обмінюватися досвідом, отримувати емоційну підтримку та формувати солідарність. Це допомагає протистояти тиску та ізоляції, які можуть виникати у чоловічому політичному доквіллі).

Означимо підходи, що зорієнтовані на зміну суспільної свідомості працюють на макрорівні, спрямовані на трансформацію суспільних уявлень та культурних норм щодо ролі жінок у політиці:

1) медійні кампанії та просвітницька робота (Використання ЗМІ та соціальних мереж для популяризації успішних жіночих історій у політиці, руйнування гендерних стереотипів, підвищення обізнаності суспільства про важливість гендерної рівності);

2) формування позитивних рольових моделей (Просування та підтримка жінок-лідерів у різних сферах (політика, бізнес, наука, культура), які можуть надихати інших жінок та змінювати уявлення про можливе);

3) робота із чоловіками (Залучення чоловіків до діалогу про гендерну рівність, подолання патріархальних установок та формування партнерських відносин у суспільстві та політиці).

Сучасні підходи до формування політичної суб'єктності жінок є комплексними та багатовекторними. Вони визнають, що для досягнення реальної гендерної рівності у політиці недостатньо лише законодавчих змін. Необхідно одночасно працювати на інституційному, освітньому, психологічному та соціокультурному рівнях. Інтеграція цих підходів, врахування національного контексту та постійний моніторинг їхньої ефективності є ключовими для забезпечення повноцінної та впливової участі жінок у політичному житті, що, своєю чергою, сприятиме зміцненню демократії та сталому розвитку суспільства. В умовах сучасної України, де жінки вже демонструють неймовірну стійкість та лідерство, завданням є перевести цей потенціал у формалізовану політичну діяльність, забезпечивши їм усі необхідні інструменти та підтримку.

2.2. Психологічні особливості жінки-політика, що впливають на її імідж за умов трансформації суспільства

За даними ООН, якщо чисельність жінок у структурах влади та державного управління не досягає 15%, у політиці неминучі диспропорції та незбалансованість [41, с. 323]. Більше того, жінка на шляху просування своєї

політичної кар'єри зазнає певних труднощів. Традиційно вітчизняне суспільство не без опору впускає жінок на ролі, відмінні від усталеного образу родинної берегині. Існуючий порядок формування органів державної влади, як засоби боротьби за неї, використовує арсенал «іміджелогії» та політичної «рекламістики». За цих умов жінкам-політикам є можливість замислитися над тим, як використати реальний шанс можливостей політичної іміджелогії, яка в процесі політичних комунікацій набула нині особливої ролі.

Якщо взяти до уваги, що основні складові іміджелогічного характеру, це чинники, від яких залежить успішний політичний імідж жінки, так само, як і у чоловіка, це особливості особистості політика і того, як її подають канали ЗМІ та соціальні мережі, то спершу слід відповісти на запитання: «Якими ж особистісними особливостями повинна мати жінка?». Говорячи про головні завдання іміджмейкерів, як пошук шляхів драматизації різних аспектів особистості, підкреслимо, що лідер може отримати від інших розум, привабливість, правдивість, але важко йому передати оптимізм, переконаність, визначеність і чесність. «Варто розрізняти манеру чи темперамент та особистість. Перші можуть бути модифіковані або заховані іміджмейкером, якщо це потрібно зробити. Холодний або неохайний темперамент може бути покращений, грубість може бути захована, принаймні на якийсь час. Нервовий темперамент може бути пом'якшений, а марнославство обережно занижено. Проте жоден іміджмейкер немає іншого вибору, як прийняти особистість свого об'єкта» [38, с. 122]. Оскільки особистість формується задовго до того, як іміджмейкер доторкнеться до неї, і вона не може бути суттєво змінена або захована.

Дослідниками участі жінок у політичному процесі виявлено певні типи психологічної поведінки, що ґрунтуються на особистісних особливостях. Перший тип жінки-політика – це громадські діячки, які поруч зі своєю основною роботою досить багато часу присвячують політичній роботі, це особи із високою політичною активністю. Інший тип політичної

поведінки жінок передбачає політичне лідерство особистості жінки за повного злиття індивіда з політичною структурою. Такий тип поведінки потребує політичної підготовки та високого професіоналізму. При цьому перший тип політичної поведінки, коли жінка бажає поєднати суспільне та приватне життя, є найбільш оптимальним, ніж політичне лідерство жінок, яке потребує повного злиття індивіда з політичною структурою. Постійна участь жінок-лідерів у політичному процесі становить певну труднощі для них через подвійну зайнятість. Тут варто зазначити про те, що жінкам-політикам необхідний додатковий набір якостей та специфічних рис, що дозволяють конкурувати із сильними суперниками у боротьбі за отримання та збереження влади. Їм потрібний, як мінімум, більш високий професіоналізм порівняно з чоловіками, чіткіша артикуляція політичних позицій, вміння відстоювати свої соціальні інтереси (див. [1: 3; 8; 12; 16; 19; 22; 25; 33; 37; 39]).

Особливу важливість має психологічна готовність жінки увійти у світ політичних відносин. Незважаючи на те, що окремі риси чоловіків-лідерів можуть бути притаманні і жінкам, загалом жінки-лідери ніколи не мають усього набору лідерських якостей чоловіків. На відміну від чоловіків, жінкам притаманна емоційна нестабільність, гіпервідповідальність, невпевненість у власних силах. Тут необхідно допомогти жінці не демонструвати зайву емоційність, чутливість, невпевненість у взаємодії із зовнішнім світом, позбавити її від заниженої самооцінки та комплексу провини, які досить часто присутні у ділових жінок. Жіноче лідерство безпосередньо пов'язане із прагненням до влади. А влада необхідна жінці як інструмент її зреалізації. «Прагнення до влади – це екзистенційний стан, внутрішня напруга, яка, не будучи реалізованим, викликає тугу, хвороби, агресивність...» [34, с. 142].

Фахівці у сфері політичної психології означили причини, через які влада бажана. Це: 1) бажання домінувати над іншими чи депривувати їх; 2) бажання обмежити домінування над ним та втручання інших людей у його справи; 3) здійснювати політичні досягнення, коли влада потрібна як

інструмент. В основі високої мотивації жінок, які вимагають високих постів у політичних структурах, можуть бути:

- 1) підвищення або збереження свого соціального благополуччя;
- 2) зміна свого місця та ролі у суспільно-політичному житті;
- 3) бажання грати більшу роль у суспільно-політичних процесах;
- 4) реакція на прояв дискримінації стосовно жінок.

Серед інших мотивацій можна назвати:

- 1) прагматичну мотивацію;
- 2) мотивацію залучення до історичного процесу;
- 3) корисливу мотивацію;
- 4) безкорисливу мотивацію, пов'язану з бажанням служити людям (див. [3; 14; 17; 21; 39]).

Для компенсації жінка – політичний лідер намагається знайти собі сферу діяльності, в якій вона могла б продемонструвати свою компетенцію і гідність. При досягненні влади та користуванні нею політичний лідер зменшує напругу. У ряді випадків відчуває почуття ейфорії. Можна виділити наступні види ейфоричних почуттів:

- 1) власної незначності компенсується почуттям унікальності;
- 2) моральної неповноцінності компенсується почуттям переваги;
- 3) слабкості компенсується почуттям володіння найвищою силою;
- 4) посередності, компенсується почуттям володіння вищими здібностями;
- 5) інтелектуальної неадекватності – почуттям інтелектуальної переваги та компетентності.

Наголосимо на необхідності наявності серед особистісних якостей жінки-лідера природного артистизму, в арсеналі якого може бути лише один варіант побудови взаємин у бік позитиву. При цьому мають на увазі здатність розігрувати своєрідну політичну виставу, спираючись на чіткий аналіз ситуації, не дозволяючи собі розкоші бути реально імпульсивною, як може собі дозволити будь-яка інша жінка. До безумовних переваг, що підвищують

можливості жінки-лідера, слід віднести силу жіночої інтуїції, яка проявляється у проникливості, безпомилковості передчуттів. Крім того, до суттєвих переваг жінки-лідера слід зарахувати позитивну установку до співпраці, що спрямована на взаєморозуміння та гармонію. Відмінною рисою такого лідера є відсутність страху здатися обійденою інтелектуально. Готовність до ухвалення колегіальних рішень дає можливість її підлеглим виявити ініціативу. Стиль жіночого лідерства – це переважно орієнтація на людину, аніж на процес, більше зацентрування в роботі на її перетворення, аніж на результат, опора в стилі керівництва на переконання та натхнення, аніж на накази та команди, прагнення гармонізувати та інтегрувати діяльність, аніж специфікувати. Жінці більшою мірою притаманні дипломатичність, м'якість, аніж категоричність, що властива чоловікам-політикам.

Слід зазначити, що є психологічні особливості, властиві саме парламентському лідерству. Теоретичний аналіз та емпіричні дані досліджень свідчать про те, що здебільшого парламентські лідери – це сильні особистості, які мають особливий менталітет, необхідні для парламентської діяльності якості, здібності та вміння (див. [5; 7; 23; 25; 33; 35; 40]). Такими якостями та вміннями є організаторські та ораторські здібності, аналітика, прогнозування, законотворчість, здатність генерувати ідеї. Здебільшого парламентські лідери мають підвищену чутливість, швидку реакцію, високу адаптивність, емоційно-раціональну поведінку. Всі ці якості необхідні і жінці, але, більше того, для іміджу парламентаріїв-жінок особливо важлива якість публічної поведінки. До таких якостей належить уміння виступати публічно, майстерність парламентської риторики, здатність витримувати великі навантаження на голосові зв'язки.

Особливе та відмінне в політичному іміджі жінки визначається значною мірою рівнем її візуальної привабливості. Здатність домагатися симпатій оточуючих завдяки особистої чарівності гарантує такий щабель, на який може піднятися жінка-політик. Для виникнення симпатії, окрім

візуальних ефектів, жінці-парламентарію необхідні комунікативні здібності, спрямовані, по-перше, на спілкування з електоральною аудиторією іміджу, по-друге, на спілкування з колегами із законотворчості та третє – на спілкування зі ЗМІ.

Перелічимо необхідні складові в іміджі жінки-лідера, політика, які можливо структурувати у формі багатofакторної моделі формування жіночого політичного іміджу (рис. 2.2).

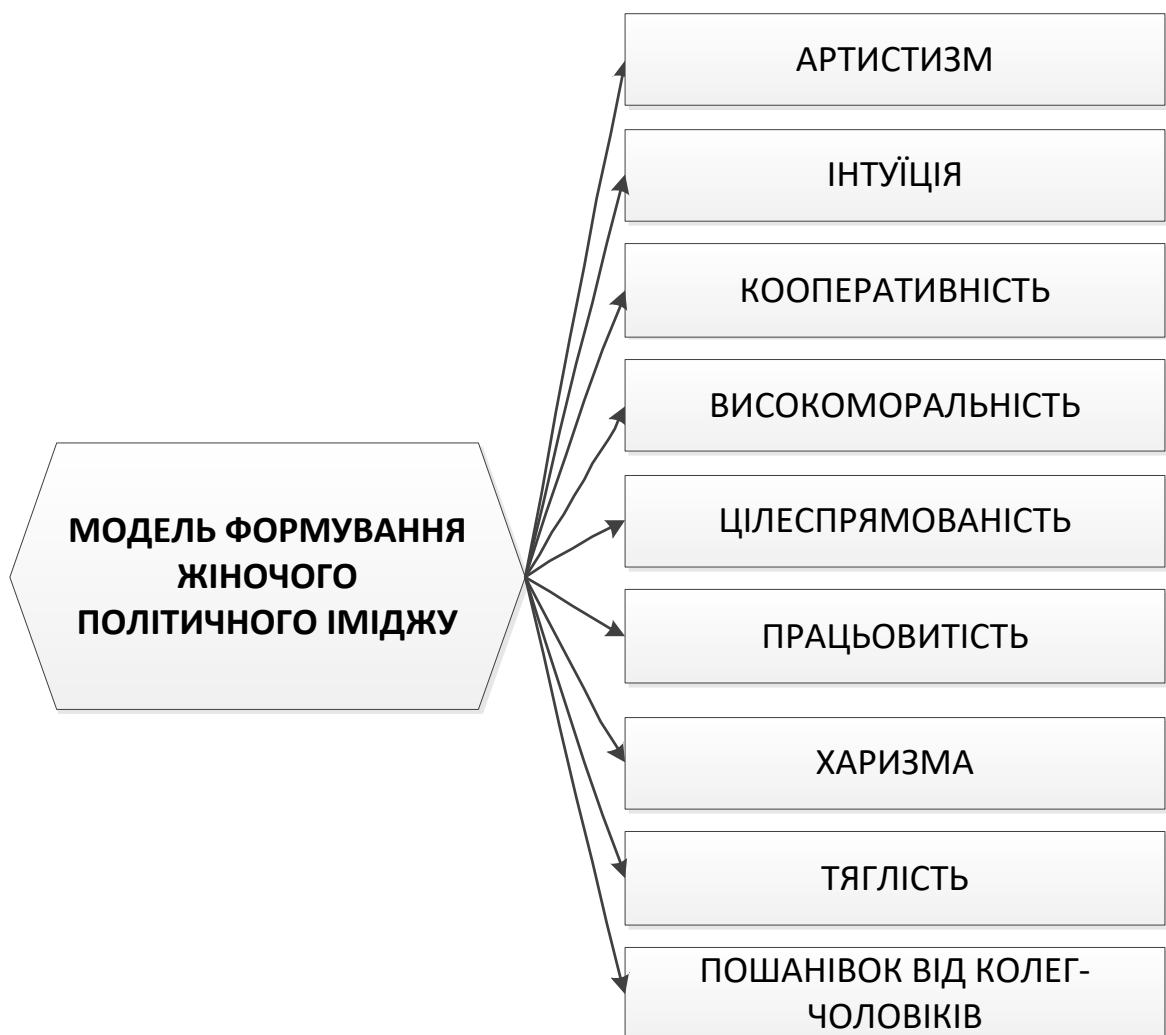

Рис. 2.2. Багатofакторна модель формування жіночого політичного іміджу

Зазначені елементи багатофакторної моделі іміджу жінки-лідера є ключовими. Однак слід зауважити, що кожен конкретний випадок потребує поглибленого індивідуального підходу. Слід додати, що історичні умови перехідного періоду сучасного суспільства, яке йде, на думку багатьох дослідників, шляхом «реформ зверху», є багато в чому визначальним чинником, що істотно впливає на успішність політичного іміджу жінок. У політику часів незалежності увійшли яскраві й неповторні, проте почасти вельми ексцентричні і доволі дивакуваті жіночі особистості (Н. Вітренко, Ю. Тимошенко, Н. Савченко, І. Фаріон, М. Безугла та ін.). Слід відмітити, що знайомство громадян із жінками-політиками відбувається через публічну сферу і, зокрема, через ЗМІ та соціальні мережі. Однією із основних цілей психологічного іміджу жінки-політика є формування громадської думки, або якщо говорити в термінах політичної іміджелогії, то можна використати поняття «іміджування» того чи іншого прототипу іміджу. Тому відповідальність за іміджування будь-якого політичного актора пов'язана із ЗМІ й соцмережами. Саме вони конструюють суб'єктивний світ людей і, зокрема, конструюють образ політика. Ці конструкції поширюються зокрема на жінок-політиків, стосовно яких ЗМІ і соцмережі найчастіше виконують дискредитуючу роль. Вони, впливаючи рівень підсвідомості аудиторії, нав'язують певні поведінкові кліше, формують систему переваг і вад.

Висновки до розділу 2

Таким чином, для жінки, яка прагне увійти в політику сучасного буремного українського суспільства, життєво важливо володіти певним набором особистісних якостей та специфічних рис, що дозволяють їй не лише конкурувати, але й успішно протистояти сильним суперникам у безкомпромісній боротьбі за здобуття та утримання влади. Це виходить за

рамкові межі суто інтелектуальних чи фахових здібностей. Поряд із високою професійною компетентністю, в якій жінка може бути абсолютно на рівні з чоловіками, вона часто має унікальні переваги, що випливають з її особливої соціальної ролі, яку традиційно відводить їй суспільство. Мовиться про такі якості, як емпатія, здатність до компромісів, орієнтація на співпрацю, гнучкість у прийнятті рішень, а також вміння будувати міжособистісні зв'язки та спілкуватися на більш емоційному рівні, що може бути потужним інструментом у політиці. Ці риси, часто асоційовані з жіночністю, у сучасному світі все більше визнаються як ключові для ефективного лідерства та розв'язання складних соціальних проблем.

Однак, попри всі внутрішні якості та потенційні переваги, вирішальним фактором у втіленні успішного політичного іміджу жінки залишаються сприятливі історичні та соціокультурні умови. На наш погляд, наразі ці умови не є повністю сприятливими, особливо коли йдеться про іміджування на рівні засобів масової інформації та соціальних мереж. Ці потужні канали формування суспільної думки, з одного боку, у своїй більшості можуть бути ангажованими владою або певними політичними силами, що обмежує їхню об'єктивність у висвітленні жіночої політичної діяльності. З іншого боку, значна частина медійного простору, особливо соціальні мережі, перебуває за рамками прямого державного регулювання. Зазначене створює парадоксальну ситуацію, коли, попри формальні декларації про гендерну рівність, не контрольовані державою інформаційні потоки можуть не лише ігнорувати, а й активно підривати ідею повноцінної участі жінок у політичному процесі. Продовжують поширюватися стереотипи, феміністичні ідеї часто висміюються або спотворюються, а до жінок-політиків застосовуються інші стандарти оцінки, ніж до чоловіків. Це створює додаткові психологічні бар'єри та суспільний тиск, який може нівелювати особистісні переваги жінки та перешкоджати формуванню її сильного та позитивного політичного іміджу. Без системної роботи з медіа-простором, спрямованою на зміну суспільних уявлень та формування нових рольових

моделей, психологічна готовність жінок може залишатися незреалізованою, а їх потенціал – недооціненим.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ДО ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

3.1. Результати практичного дослідження сприйняття жінками інформації про політику та психологічної готовності до політичної активності

Одвічне питання про рівноправність жінок та їх реальну зацікавленість у участі в політичному житті є предметом багатьох суперечок на різних рівнях обговорення. Не можна не відзначити, що найвизначнішим моментом у політичному житті жінок у всьому світі можна вважати законодавчо закріплене право брати участь у голосуванні на виборах, яким раніше мали лише чоловіки. Історичний контекст також показує, що жінки, які отримали доступ до політики, чинять значний внесок у розвиток своїх країн.

Нині у світі налічується 25 країн, де жінки обіймають посаду очільника держави чи уряду (Ю. Свириденко, М. Санду, З. Чапутова, С. Зурабішвілі, К. Шейнбаум, Дж. Мелоні, М. Фредеріксен, І. Шимоніте, К. Каллас та ін.). І відповідно прогнозів вважається, що буде неможливо досягти великих результатів протягом наступних ста років. Слід зазначити, що сфери, в яких жінки беруть активну участь, включають в основному лише ті напрямки в політиці, що стосуються гендерних та сімейних питань, виховання дітей, соціального захисту, надання соціального забезпечення, а також проблем, що стосуються справ корінних народів та меншин. Жінки часто призначаються на високі посади у сфері охорони здоров'я, освіти, але це коло діяльності досить обмежене, якщо порівнювати з діапазоном, де зайняті чоловіки. Все це наголошує на необхідності врахування вітакультурних та соціально-психологічних чинників при розробці політики, що спрямована на підвищення участі жінок у цій сфері.

Сучасна дівоча юнь своєрідно бере участь у житті українського суспільства. Варто зазначити, що міленіали є одними з найактивніших користувачів соціальних мереж, і як зазначається багатьма дослідниками, вони можуть організовувати різні рухи, якщо хочуть щось довести або показати світові. Міленіали (себто громадяни, що народилися в період з 1981 по 1996 роки) вельми своєрідні, інфантильні. Концентрація їхньої уваги невелика внаслідок постійних переглядів відеоконтенту, більшість хоче стати мікрознаменитостями у соцмережах. Зумери (1997 – 2012 роки народження) потребують індивідуального підходу, відмінні від своїх батьків та покоління бебі-бумерів (1940-і роки). Наприклад, екологічний рух, який очолює Грета Тумберг, отримав широку підтримку серед молоді, демонструючи їхню готовність до активної участі в політиці, якщо вона пов'язана з їхніми безпосередніми інтересами[23; 34; 41].

Нині дівчата більш зацікавлені у фітнесі, їжі, музиці, здоров'ї, моді, мистецтві та інших сферах, аніж у політичній активності. Це говорить про те, що інтереси молодих дуже відрізняються від інтересів попередніх поколінь, що необхідно враховувати при розробці політичних стратегій. Можливо, це свідчить про незрілість сучасного молодого покоління, яке є абсолютно однаковим у всьому світі. Вони відвідують одні й ті самі соціальні соцмережі, слухають однакову музику, дивляться однакові фільми, залежать від інтернету, дотримуються однієї і тієї ж моди. У підлітковому віці багато космополітів. Але не можна заперечувати, що реальність сприяє дорослішання. Молодь, яка мешкає в Україні, після початку війни зіштовхнулася з потенціальною можливістю одномоментно загинути, позбутися житла, що не могло не вплинути на її світогляд, політичні погляди. Значно збільшилася кількість фейків, дезінформації через портали новин, які мають популярність у підлітків, молоді. Проведення когнітивної війни впливає певною мірою на поведінкові патерни молоді. Говорячи про залучення слабкої статі в політичне життя слід відзначити, що хоча зараз

частка жінок, які займають керівні пости, збільшується, залучення молоді до політики залишається на недостатньо високому рівні.

В рамкових межах нашого емпіричного дослідження було проведено анкетування фокус-групи серед студенток Західноукраїнського національного університету навесні 2025 року спеціальностей «психологія» і «соціальна робота». Загальна кількість респонденток склала 35 осіб (вік від 18 до 22 років – 26 осіб, від 23-30 років – 6, 31-39 років – 3). Усі вони були ознайомлені із 10 вибраними нами фейками (т. зв. ПСО – інформаційно-психологічна операція), які були спродуковані ворогом щодо висвітлення подій на фронті та щодо підтримки України західними союзниками. В анкеті перевірялася ступінь поінформованості, оцінювалася вона за різними параметрами.

Після обробки результатів було встановлено, що середній коефіцієнт загальної поінформованості серед жінок у відсотках склав 46%, що можна вважати досить високим показником, враховуючи добровільність ознайомлення раніше із вкиданням фейків через соціальні мережі Telegram, TikTok, Meta, X(колишній Twitter) та ін. У процесі оцінювання готовності повірити у дезінформуючі фейки, було отримано такі результати: 14% повірили, 65% – не повірили, що є досить високим показником. Причинами цього можуть бути професійні знання, які отримують під час навчання, рівень поінформованості щодо міжнародної ситуації, однаковий соціальний рівень. Примітно те, що жінки відстежували надалі отриману інформацію, показник склав 56%.

Щодо зацікавленості до отримання політичної інформації отримані наступні дані (рис. 3.1). Аналізуючи емоції, які визначали студентками в момент первинного самостійного ознайомлення з новинами, було встановлено, що 19% пережили шок, байдуже сприйняли 26%, а зацікавились 55%.

Рис. 3.1. Зацікавлення в отриманні інформації про політику із соцмереж ЗМІ (у %)

Намагаючись розібратися у питанні, чи насправді жінки або просто не зацікавлені в політичній інформації, або цьому заважають соціальні та політичні традиції в країні, необхідно звернутися до статистики, отриманої за пунктом: чи перевіряли вони одразу інформацію: «правдива» вона чи «ні». Примітним є той факт, що перевіряло одразу лише 16 осіб, і лише чверть виявила громадянську позицію, намагаючись дізнатися істину негайно, переглянувши інші джерела, не обравши позицію пересічного глядача, який байдуже спостерігає за подіями довкола нього. Можливо, ця реакція є сприятливою в нинішніх реаліях, оскільки шкідливі інформаційно-пропагандистські кампанії, які націлюються на молодь, не досягають повною мірою свого результату. І факт особливостей бігевіористських патернів, їхньої певної політичної апатії, не сприяє поширенню та впливу на населення

різноманітних ІПСО. Хоча не слід ігнорувати, що понад чверть таргетованої групи серед жінок були в курсі фейкових подій. Існує думка, що, якщо утворюється вакуум в ідеології, інтересах, цим можуть скористатися люди, які зацікавлені у маніпулюванні свідомості, і які можуть почати політизувати жінок із ухилом, що вигідно їм, що суперечить ідеології держави.

Раніше вважалося, що освічені люди менш схильні до пропаганди, дезінформації, оскільки вони начитані, в курсі подій, вміють мислити. У той час, як люди без належної освіти, адже маргінали не мають звички інтерпретувати події через те, що зайняті думкою про виживання. Однак, виходячи з вищесказаного, стає очевидно, що факти говорять про протилежне щодо осіб, які здобувають вищу освіту: вони почасти виявляють незацікавленість та байдужість до політичної обстановки. Але це не говорить про «безцільність» молоді. Це загальний глобальний тренд, що спричинений особливостями поколінь. Це означає, що жінки не ставлять за пріоритет політику, державний устрій та управління, для них більш важливими постають інші соціальні цінності: сім'я, здоров'я, зовнішність і т. ін. Хоча нинішнє молоде покоління стає активним, якщо вони бачать, що саме це їх стосується безпосередньо.

Проведене емпіричне дослідження також мало на меті виявлення психологічної готовності українських жінок до політичної активності, а також ідентифікацію ключових детермінант та бар'єрів, що впливають на цей феномен. Збір даних здійснювався комбінованими методами: онлайн-анкетуванням та проведенням глибинних інтерв'ю. Вибірка, хоч і була обмежена за обсягом, проте дозволила отримати первинні кількісні показники та цінні якісні дані, що розкрили глибинні психологічні смисли та переживання, та закласти основу для подальших, більш масштабних досліджень.

Результати кількісного аналізу, отримані на вибірці (рис. 3.2), показують, що більшість молодих українських жінок (18 осіб) демонструють середній рівень психологічної готовності до політичної активності. Ця група,

що є найчисленнішою, характеризується наявністю усвідомленого інтересу до політичних процесів та розумінням їхньої значущості для країни. Вони володіють базовими знаннями щодо функціонування державної системи, проте виявляють недостатню розвиненість деяких операційних навичок, відносно високий рівень внутрішніх психологічних бар'єрів, таких як сумніви у власних силах, та певну невпевненість у можливості реального впливу на політичні процеси. Група жінок із високим рівнем психологічної готовності (9 осіб) переважно складалася з активних учасниць громадських організацій, волонтерських рухів або тих, хто має певний досвід публічної діяльності. Вони характеризуються вищою мотивацією, помітно розвиненими лідерськими якостями, стійкою самоефективністю та відносно низьким рівнем внутрішніх обмежень. Це – активні та ініціативні особистості. Натомість, 8 респонденток продемонстрували низький рівень готовності, виявляючи глибоке відчуження від політики, апатію, недовіру до політичних інститутів та значний вплив негативних стереотипів щодо жіночої ролі у публічній сфері. Ця група часто відчуває безсилля та відсутність реальних важелів впливу на суспільні процеси.

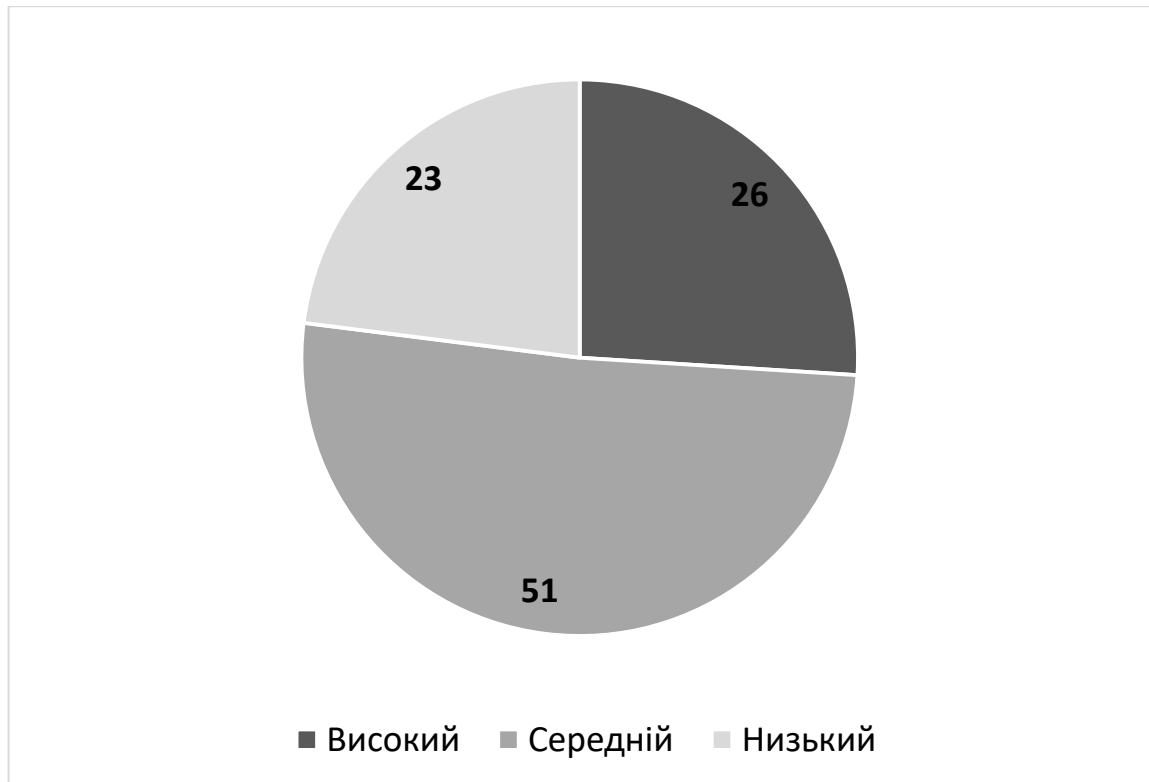

Рис. 3.2. Рівень психологічної готовності жінок до політичної активності (у %)

Проведений кореляційний аналіз, враховуючи обмеженість вибірки, виявив певні тенденції, що потребують подальшого підтвердження на більшому обсязі даних. Спостерігається позитивна кореляція між рівнем освіти, наявністю досвіду громадської або волонтерської діяльності та показниками психологічної готовності. Жінки із активним громадянським бекграундом частіше демонстрували вищий рівень самоефективності, кращу політичну компетентність та більш виражені лідерські якості.

Залежність від віку виявилася нелінійною. Найвищий рівень психологічної готовності спостерігався у старших студенток, які поєднують життєвий досвід із достатнім рівнем енергії та мотивації. Щодо професійної сфери, студентки-активістки продемонстрували дещо вищий рівень

психологічної готовності. Наявність сім'ї і дітей може бути пов'язана із дещо нижчим рівнем психологічної готовності, ймовірно, через значне навантаження та конфлікт ролей, однак це вимагає глибшого вивчення.

Інтерв'ю дозволили розкрити сутність як обмежуючих, так і підсилюючих психологічних чинників, надаючи цінні інсайти. Серед ключових психологічних бар'єрів студентки найчастіше згадували страх публічності та осуду. Це була не просто боязнь сцени, а глибинна тривога, пов'язана з можливістю стати об'єктом агресивної критики або втрати репутації. Також значним бар'єром була низька самооцінка та «синдром самозванця». Багато ділилися відчуттям, що вони «недостатньо знають» або «недостатньо кваліфіковані» для участі у політиці, попри об'єктивні факти їхньої компетентності. Інтерналізовані гендерні стереотипи також є глибоко вкоріненими, де жінки несвідомо відтворювали суспільні установки про те, що «політика – це чоловіча справа». Поширеним було також відчуття безсилля перед системою, переконання, що «одна людина нічого не змінить». Навантаження, пов'язане з поєднанням професійних та сімейних обов'язків, також було названо суттєвим бар'єром.

Ключовими психологічними ресурсами, навпаки, виявилися висока соціальна відповідальність та емпатія. Опитані наголошували на глибокій внутрішній потребі «змінювати щось на краще», «допомагати людям», що часто ставало рушійною силою. Також сильною мотивацією є прагнення до справедливості та рівності, яке особливо загострилося в умовах війни. Після початку війни зросло відчуття громадянської ідентичності та патріотизму. Багато осіб, які раніше були аполітичними, активно долучилися до волонтерського руху, відчувши власну силу та вплив. Опитані продемонстрували високу резильєнтність та адаптивність – здатність долати труднощі та знаходити рішення в умовах невизначеності. Розвинена комунікабельність та мережа соціальних зв'язків є значним ресурсом, де вони активно використовують своє вміння будувати довірливі стосунки та формувати команди.

Отримані результати підтверджують тезу про багатокomпонентність психологічної готовності українських жінок до політичної активності. Виявлені бар'єри не є абсолютними, а радше свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи над їх подоланням через розвиток внутрішніх ресурсів та зміну соціального довкілля. Досвід повномасштабної війни, безсумнівно, спричинив значні зміни у психологічному ландшафті українського суспільства, зокрема у жіночій суб'єктності, що відкриває нові можливості для їхньої політичної участі у повоєнному відновленні та розбудові. Виявлена відмінність у рівнях готовності між жінками з досвідом громадської діяльності та без нього підкреслює критичну роль практичного досвіду у формуванні самоєфективності та подоланні страхів.

3.2. Практичні рекомендації для підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності

Підвищення рівня психологічної готовності українських жінок до політичної активності в умовах сучасних викликів є багатогранним завданням, що виходить за межі суто декларативних гасел про рівність. Це вимагає глибокого розуміння внутрішніх психологічних процесів та їхньої взаємодії із соціально-культурним середовищем. Сутнісно ми прагнемо не просто до кількісного збільшення жіночого представництва, а до якісної трансформації їхньої суб'єктності, до утвердження здатності бути повноправними архітекторами суспільного буття. Це означає перехід від пасивного об'єкта впливу до активного, свідомого творця політичної реальності, здатної не лише реагувати на виклики, а й ініціювати зміни та формувати майбутнє.

Ключовим напрямом постає цілеспрямований розвиток політичної самоєфективності – того внутрішнього переконання у власній здатності досягати успіху в політичній сфері, долати труднощі та впливати на процеси.

Ця віра не виникає з нічого, а формується через усвідомлений досвід малих та великих перемог. Практично це означає створення доступних платформ для отримання такого досвіду: залучення жінок до громадських ініціатив, волонтерських проєктів, участі у місцевому самоврядуванні, де вони можуть відчутти реальний, відчутний вплив своїх дій. Це своєрідний екзистенційний виклик – перехід від об'єкта до суб'єкта дії, від пасивної ролі до активного творення власної та суспільної долі. Важливо, щоб ці платформи надавали можливість для рефлексії успіхів, їхнього аналізу та усвідомлення власного внеску, що закріплюватиме позитивний досвід та підвищуватиме впевненість у собі. Така рефлексія перетворює епізодичний успіх на стійке внутрішнє переконання у власній компетентності.

Не менш важливим є зміцнення стресостійкості та резильєнтності – здатності ефективно функціонувати в умовах високого тиску, інтенсивних конфліктів, публічного осуду та інформаційних атак, що є неминучими атрибутами політичної діяльності. Це передбачає не лише навчання практичним технікам емоційної саморегуляції, управління стресом та вигоранням, а й формування глибокого філософського ставлення до неминучих труднощів як до випробувань, що загартовують особистість та розкривають її приховані ресурси. Програми психологічної підготовки мають обов'язково включати симуляційні вправи, рольові ігри та кейси, де жінки можуть «прожити» ситуації публічного тиску, несправедливої критики, маніпуляцій, навчившись адекватно реагувати, зберігати емоційну рівновагу та захищати власні позиції. Це вихід за межі зони комфорту, свідоме занурення у виклики, що допомагає формувати внутрішній «іmunітет» до деструктивних зовнішніх впливів та розвивати глибоку внутрішню опору.

Одним із бар'єрів є інтерналізація гендерних стереотипів, що часто призводить до заниженої самооцінки, сумнівів у власних силах та так званого «синдрому самозванця», коли жінка, попри об'єктивні досягнення, не вірить у свою компетентність. Подолання цього потребує системної роботи над переосмисленням власної ідентичності та ролі в суспільстві. Це питання про

природу гендеру та його вплив на потенціал особистості, а також про право на самовизначення незалежно від нав'язаних суспільством ролей. Практично це зреалізовується через групові психотерапевтичні сесії та тренінги, де жінки можуть усвідомити вплив цих стереотипів на своє життя, обмінятися досвідом, отримати підтримку та спільно розробити індивідуальні та колективні стратегії їх подолання. Менторські програми, що поєднують жінок-початківців з досвідченими, успішними жінками-лідерами у політиці та громадській діяльності, є надзвичайно цінними. Ментор не лише передає знання та практичний досвід, а й слугує живою рольовою моделлю, руйнуючи існуючі уявлення про «неможливе» та надаючи екзистенційне підтвердження величезного потенціалу. Це створення «коридору можливостей», де досвід інших стає джерелом натхнення, мотивації та довіри до власних сил, формуючи нову парадигму жіночої присутності у публічній сфері.

Зрештою необхідно активно розвивати комунікативні та переговорні навички, що є безпосереднім інструментом реалізації політичної суб'єктності та ефективного впливу. Це включає вміння чітко, структуровано та переконливо формулювати власні думки, публічно виступати перед різною аудиторією, вести ефективний діалог, знаходити конструктивні компроміси, розв'язувати конфлікти та будувати стійкі коаліції. Тренінги з публічної дипломатії, медіації, стратегічних комунікацій та формування іміджу, адаптовані до гендерної специфіки та українського соціокультурного контексту, дозволяють жінкам впевнено почуватися у будь-якій політичній дискусії чи ситуації. Це не просто набір технічних навичок, а розвиток здатності до емпатійного діалогу, до співтворчості сенсів та донесення своєї візії, що є невід'ємною основою будь-якого демократичного та трансформаційного процесу. Лише за такого комплексного, глибоко усвідомленого та філософськи обґрунтованого підходу, українські жінки зможуть повною мірою зреалізувати свій потенціал у політичному житті,

ставши не просто представниками, а справжніми суб'єктами та рушійною силою трансформаційних змін у державі.

Висновки до розділу 3

Ключову роль у формуванні активної громадянської позиції відіграє освіта, хоча вкрай важливо в сучасних реаліях враховувати особливості кожного покоління, певний склад розуму та поведінку. Включення курсів з політології та громадянської освіти до шкільної програми може допомогти сформувати у молодих людей розуміння важливості участі у політичному житті, підвищить здатність до критичного мислення при прочитанні фейків та ІПСО. Також очевидно, що соціальні норми та патріархальні традиції продовжують впливати, є соціальними та культурними бар'єрами, і, природно, впливають на патерни поведінки у політиці. Потрібна стратегія, яка зможе донести жінкам, що це їхнє життя, їхня країна в якій їм жити, тому необхідно мати свою політичну та громадянську позицію, що сприяє процвітанню держави.

Результати проведеного нами емпіричного дослідження мають практичне значення для формування більш інклюзивного та гендерно збалансованого політичного простору в Україні. Вони можуть бути основою для подальших, більш масштабних досліджень, а також для розробки та впровадження цільових психологічних тренінгів та освітніх програм для жінок, які прагнуть до політичної активності. Ці програми мають бути сфокусовані на підвищенні самоефективності, розвитку лідерських якостей, зміцненні стресостійкості та формуванні ефективних стратегій подолання внутрішніх бар'єрів, таких як страх публічності та синдром самозванця. Крім того, важливо розширити менторські та коучингові програми, що сприятимуть особистісному зростанню жінок та їхній професійній орієнтації у сфері політики та громадської діяльності. Створення мереж підтримки, де

жінки зможуть обмінюватися досвідом та отримувати поради від досвідчених лідерів, є ключовим для зміцнення їхньої впевненості. Таким чином, проведене емпіричне дослідження не тільки розширює наукове розуміння психологічних аспектів жіночої політичної участі, але й надає дорожню карту для практичних дій, що сприятимуть повноцінній реалізації жіночого потенціалу у політичному житті України, тим самим ставши невід'ємною частиною її демократичного майбутнього та подальшої успішної відбудови.

ВИСНОВКИ

1. Проведене нами дослідження чітко показало, що психологічна готовність до політичної активності не є механічним поєднанням окремих якостей, а радше синергетичним, інтегративним конструктом, що життєдайно поєднує мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та операційні компоненти. Це свідчить про необхідність цілісного підходу до її формування, де кожна складова взаємодіє з іншими, посилюючи або гальмуючи загальну ефективність. Філософськи, це відображає принцип холізму, де ціле більше, ніж сума його частин, підкреслюючи складність людської психіки в умовах соціальної дії. Недостатність одного з компонентів може дестабілізувати всю систему, перешкоджаючи реалізації політичного потенціалу. Отже, розвиток психологічної готовності має бути системним і багатовекторним.

2. Формування психологічної готовності українських жінок до політичної активності відбувається на перетині внутрішніх психологічних ресурсів (самооцінка, воля, мотивація) та зовнішніх соціокультурних чинників (гендерні стереотипи, інституційні бар'єри, суспільні очікування). Це діалектична взаємодія, де зовнішнє може інтерналізуватися, тим самим формуючи внутрішні обмеження, а внутрішні зміни можуть трансформувати зовнішнє довкілля. Усвідомлення цієї взаємозалежності є ключовим для розробки ефективних стратегій, котрі мають впливати як на особистісні, так і на суспільні рівні. Ігнорування одного з чинників призведе до фрагментарних та малоефективних рішень.

3. Політична активність для українських жінок в умовах сьогодення набуває глибокого екзистенційного виміру, виходячи за межі суто функціональної участі. Це не лише прагнення до влади чи впливу, а й потреба у самореалізації, відстоюванні цінностей, захисті власного буття та майбутнього країни. Політична дія стає способом осмислення власного

існування, подолання відчуття безпорадності та набуття суб'єктності у світі, що змінюється. Це виклик долати іманентні страхи та невідомість, утверджуючи своє право на участь у творенні власної долі та долі нації.

4. За умов високого рівня невизначеності, конфліктності та публічного тиску, характерних для політичної сфери в Україні під час війни, стресостійкість постає не просто як важлива, а як кардинальна психологічна якість. Здатність ефективно справлятися зі стресом, конструктивно реагувати на критику, зберігати емоційну рівновагу та адаптуватися до змінних обставин є основою для тривалої та продуктивної політичної діяльності. Без розвиненої резильєнтності ризик вигорання та професійної деформації значно зростає, тим самим підриваючи навіть найбільш мотивовані прагнення.

5. Існуючі гендерні стереотипи щодо ролі жінки у суспільстві та політиці є потужним бар'єром для формування психологічної готовності. Ці стереотипи, інтерналізовані на несвідомому рівні, можуть обмежувати жіночі амбіції, знижувати самооцінку та спричиняти «синдром самозванця». Подолання цих стереотипів вимагає системної просвітницької роботи, формування нових рольових моделей та заохочення жінок до прояву лідерських якостей з дитинства. Це не лише психологічна, а й соціокультурна трансформація, що вимагає усвідомлення та переосмислення історично сформованих уявлень про гендер.

6. Низька самооцінка та відчуття низької самоефективності (віра у власну здатність досягти успіху) є значними психологічними перешкодами для політичної активності жінок. Ці чинники можуть призводити до уникаючої поведінки, відмови від ініціативи та нездатності реалізувати свій потенціал навіть за наявності необхідних знань та навичок. Розвиток адекватної самооцінки, що ґрунтується на реальних досягненнях та внутрішніх ресурсах, а також зміцнення самоефективності через успішний досвід участі у різних сферах діяльності, є фундаментом для формування політичної готовності.

7. Соціальна підтримка, як з боку рідних, так і з боку однодумців та професійних спільнот, відіграє ключову роль у формуванні та підтримці психологічної готовності жінок до політичної активності. Менторство та наставництво, де досвідчені жінки-політики діляться своїм досвідом, знаннями та надають емоційну підтримку, є надзвичайно ефективними інструментами для подолання бар'єрів та зміцнення впевненості. Створення мереж підтримки та взаємодопомоги сприяє відчуттю приналежності та знижує психологічне навантаження, особливо на початкових щаблях поступу політичної кар'єри громадянки.

8. Упровадження програм психологічної просвіти, що спрямовані на розвиток психологічної готовності до політичної активності, є стратегічно важливим. Ці програми мають взаємопоеднувати не лише теоретичні знання, а й практичні тренінги з розвитку лідерських якостей, комунікативних навичок, стресостійкості, навичок переговорів та управління конфліктами. Психологічна освіта повинна бути зорієнтована на формування активної громадянської позиції, усвідомлення власної суб'єктності та відповідальності за участь у суспільних процесах.

9. Для багатьох жінок, особливо в умовах воєнного часу, політична активність може бути мотивована не лише прагненням до влади, а й глибоким усвідомленням особистої місії, а саме прагненням зробити свій внесок у відбудову України, захист цінностей, допомогу постраждалим. Це надає політичній діяльності високий рівень сенсу та є потужним внутрішнім ресурсом, що підтримує стійкість у складних умовах. Дослідження та підтримка цього аспекту є важливим для залучення жінок, які керуються вищими цілями, а не лише особистою вигодою.

10. Результати нашого дослідження підтверджують значний, але не повнозреалізований, потенціал українських жінок у політичній сфері. Їхня активна та усвідомлена участь є критично важливою для успішного післявоєнного відновлення країни, розвитку демократичних інститутів та успішної європейської інтеграції. Забезпечення умов для повного розкриття

цього потенціалу вимагає консолідованих зусиль суспільства, держави та самих жінок. Це є не лише питанням гендерної рівності, а й запорукою сталого та прогресивного розвитку України за європейським вектором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва О.В. Психологічні чинники впливу засобів масової інформації на ціннісні орієнтації студентської молоді. К. : Знання України, 2009. 20 с.
2. Арабчук Я. І. Роль політичних партій в соціалізації особистості. *Гілея: науковий вісник*.2013. № 74. С. 209-213.
3. Береза В. О. Ціннісно-нормативний вимір політичної соціалізації особистості в умовах трансформаційного суспільства. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2016. Вип. 20. С. 88-93.
4. Боднарів О. Г. Становлення категорії політичного інституту. *Наукові записки КНТУ*.2011. №11. С. 104-108.
5. Буяк Б. Б. Етнонаціональні аспекти у формуванні політичної культури та соціалізації молоді в Україні. *Наукові записки Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України*.2006. Вип. 30. С. 97-106.
6. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура / Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005. С. 882-942.
7. Делія О. В. Чинники політичної культури у структурі політичного середовища державної політики. *Аспекти публічного управління*.2018. С. 24-30.
8. Дембіцький С. С. Пояснення процесу демократизації в теоріях інституціоналізму раціонального вибору та культурної модернізації: порівняльний аналіз. *Український соціум*.2013. № 3. С. 19-31.
9. Драч С. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді українського суспільства: сутність та динаміка. *Збірник наукових праць Хмельницького*

інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2010. № 2. С. 26-30.

10. Запека Я.Г. Особливості ціннісних профілів студентів з різними мотиваційними установками. *Габітус*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 127-132.

11. Карамішев Д. В. Формування системи цінностей і переконань як чинник інституціональних перетворень в українському суспільстві. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 1. С. 6-14.

12. Кривошеїн В. В. Вплив «революції гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : *Політологія*. 2016. № 2. С. 37-58.

13. Кутуєв П. В. Трансформації модерну: інституції, ідеї, ідеології : монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516 с.

14. Москаленко В.В. Образ політичної влади у свідомості студентів. К. : Золоті ворота, 2012. 339 с.

15. Нагорна Л. П. Політична культура і культура політики: етичні аспекти. *Політичний менеджмент*. 2009. № 6(39). С. 14-24.

16. Надольний І. Соціально-гуманістичний потенціал національної свідомості. *Державне управління в Україні: реалії та перспективи: зб. наук.праць / за заг. ред. В.Лугового, В.Князева*. К.: Вид-во НАДУ, 2005. С. 29-34.

17. Нікітенко В. О. Формування політичної культури у контексті геоціннісної проблематики. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 59. С. 83-89.

18. Новікова Н. Є. Особливості формування політичної культури особистості в умовах трансформації суспільства на прикладі України. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2016. Т. 186. С. 67-71.

19. Овсяннікова В.В. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості та її соціального статусу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 1. С. 107-115.

20. Пасісниченко В. Л. В пошуках теорії політичної культури: проблеми концептуалізації поняття. *Сучасне суспільство*. 2014. Вип. 1. С. 105-116
21. Перфільєва А. О. Політична культура як чинник модернізації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. С. 282-286.
22. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: монографія / за заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2018. 320 с.
23. Рапаєва М. Державна молодіжна політика в Україні: законодавчі гарантії і практична реалізація. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 167-175.
24. Рудакевич О. М. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 352 с.
25. Скнар О. М. Соціально-психологічна модель гендерної поведінки політичного лідера в уявленнях студентської молоді автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05. К., 2005. 20 с.
26. Скнар О. Соціально-психологічні моделі поведінки політичних лідерів. *Соціальна психологія*. 2022. № 3. С. 39-46.
27. Сокурянська Л. Г. Ціннісна динаміка як чинник та показник соціальних змін: питання теорії та емпіричні дослідження. *Економіка і прогнозування*. 2013. № 1. С. 132-133.
28. Сушко А. І. Процеси трансформації політичної культури сучасного суспільства. *Актуальні проблеми політики*, 2015. Вип. 56. С. 242-248.
29. Устінова Н. Соціально-психологічні аспекти участі жінок у діяльності жіночих громадських об'єднань. *Вісник ЛНУ. Серія: філософія*. 2010. №. 13. С. 227-233.
30. Царенко О.О. Політична культура як чинник впливу на політичну поведінку громадян. *Панорама політологічних студій*. 2013. Вип. 10. С. 176-182
31. Штанько В. І. Ціннісні орієнтації молоді в умовах глобалізації та інформатизації соціуму: монографія. Харків : ХНУРЕ, 2019. 164 с.

32. Acker J. Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*, 2006. Vol. 20, № 4. P. 441–460.
33. Bandura A. Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, 2006. Vol. 1, № 2. P. 164–180.
34. Barnes A. Women's Political Representation: The Role of Social Attitudes. *Politics & Gender*, 2019. Vol. 15, № 1. P. 123–146.
35. Chamberlain N. The Psychological Impact of War on Ukrainian Women: Implications for Post-Conflict Participation. *Journal of Conflict Transformation*, 2017. Vol. 8, № 3. P. 78–90.
36. Dahlerup D., & Freidenvall L. Electoral Gender Quotas: A Comparative Global Survey. *International Feminist Journal of Politics*, 2010. Vol. 12, № 3-4. P. 317–331.
37. Eagly A. H., & Karau S. J. Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders. *Psychological Review*, 2002. Vol. 109, № 3. P. 573–598.
38. Gordon A., & O'Toole L. J. The Psychological Aspects of Women's Political Leadership. *Journal of Women, Politics & Policy*, 2005. Vol. 27, № 1-2. P. 101–125.
39. Hayes D. The Political Psychology of Women's Representation: How Gender Shapes Citizen Attitudes. *Political Research Quarterly*, 2008. Vol. 61, № 4. P. 577–589.
40. McBride K. Women, War, and Political Engagement: Lessons from Ukraine. *Journal of Conflict Studies*, 2021. Vol. 12, № 2. P. 45–60.
41. Nielsen S., & Smirnova O. Women's Political Leadership in Eastern Europe: Challenges and Opportunities. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 2020. Vol. 28, № 3. P. 321–340.